

OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞEHZADELİK KURUMUNA YENİ BİR BAKIŞ: ŞEHZADELERİN DOĞUMU, YETİŞTİRİLMESİ VE TAHTA ÇIKIŞ SÜREÇLERİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME*

Uğur KURTARAN**

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde hükümdardan sonra tahtın meşru varisleri olan şehzadeler, padişahların erkek çocukları olup, Osmanlı veraset anlayışı gereğince taht üzerinde yegâne hakka sahip kişilerdir. Bu hak şehzadelerin padişahтан sonra tahta geçebilmelerini sağlamış olup, bu konuda kuruluş yıllarından itibaren farklı uygulamalar yaşanmıştır. Daha ziyade merkezi yönetim anlayışına dayalı bir devlet politikası içerisinde hareket eden Osmanlı Devleti'nde şehzadelik makamına büyük saygı duyulmuş ve hanedanın en imtiyazlı sınıfı olarak kabul edilmişlerdir. Bu durum şehzadelerin gelecekte tahta çıkması muhtemel bir padişah gibi yetiştirilmesini ve iyi bir eğitim almalarını gerekli hale getirmiştir. Bu eğitimler çocuk yaşlardan itibaren ve ilk olarak sarayda başlamaktadır. Yine XVI. yüzyılın sonlarına kadar sancaklara gönderilerek yönetim tecrübesi kazanan şehzadelerin yetiştirilmesindeki usuller, XVII. yüzyılın başlarından itibaren uygulanan yeni ekberiyet sistemi ve bu sisteme bağlı olarak getirilen kafes uygulamasıyla tamamen değişmiştir. Bu sistem devletin yıkılışına kadar yine birtakım değişimler yapılmakla birlikte yürürlükte kalmış ve durum yönetim tecrübesinden yoksun padişahların başa geçmesine sebep olmuştur. Aynı şekilde tahta çıkış usullerinde belirli bir merkezîyetçi anlayışa bağlı kalmakla birlikte süreç ve işleyiş sürekli bir değişim içerisinde olmuş ve durum cülûs sonrası uygulamalara da yansımıştır. Tüm bu durumlar bize Osmanlı tarihinin her döneminde oldukça önem verilen şehzadelik kurumunda zaman içerisinde dönemin şartları gereğince bir takım düzenleme ve değişikliklerin yapıldığını göstermektedir. Bu düzenlemeler şehzadelerin doğumundan tahta çıkış sürecine kadar giden uygulamalar ve merasimler ile ilgili olup, bu çalışmada bu düzenlemelerin ne zaman, ne şekilde ve hangi amaçlarla yapıldığı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, şehzade, padişah, cülûs, kılıç kuşanma.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: ugurkurtaran@gmail.com

A NEW APPROACH TO THE PRINCESHIP INSTITUTION IN OTTOMAN STATE: AN EVALUATION ABOUT BIRTH, EDUCATION AND ASCENDING PROCESS OF SULTAN'S SONS

ABSTRACT

Şehzades who were rightful heirs of throne were sons of sultans in Ottoman state and they were the only persons who could put a claim on the throne according to inheritance understanding. Accordingly, they ascended after sultans and there had been different implementation since foundation years. In Ottoman state which had a rather centralist understanding of administration, princeship institution was respected and accepted as the most privileged class of the dynasty. This situation made necessary şehzades to be grown as the sultans of the future and to get a good education. The education process started early years of şehzades and firstly in palaces. The ways of grown of şehzades who were sent to sancaks to get administration experience until the end of 16th century, was completely changed with the new *ekberiyet* system which started since the end of 17th century and the related *kafes* implementation. This system was implemented until the collapse of the state although there were some changes and it caused sultan without administration experience to ascend. Similarly, although ascending procedures depended a centralist understanding, process was always changed and the situation reflected to the implementations after enthronement. All these situations show that princeship institution to which was paid attention in every periods of Ottoman history was regulated according the conditions of each period. These regulations were about the implementations and rituals regarding şehzades since their birth to ascending process and it's discussed in this study that when, how and why these regulations were implemented.

Key Words: Ottoman, şehzade, sultan, enthronement, gird with a sword.

GİRİŞ

XIV. yüzyılın sonlarında ve XV. yüzyılda diğer Anadolu Beylikleri'nde de görüldüğü üzere Çelebi unvanıyla da anılan şehzade tabiri Osmanlı Devleti'nde padişahların erkek çocukları için kullanılmış olan bir unvandır¹. Osmanlı'da şehzadelere sadece hanedan üyesi olmalarından dolayı değil, gelecekte ülkenin muhtemel yöneticileri olmaları sebebiyle kuruluş yıllarından itibaren oldukça önem verilmiştir. Bu sebeple kendinden önceki Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlı şehzadeleri doğumlarından itibaren birtakım özel şartlara ve eğitime tabi tutulmuş olup, bu durum tahta geçiş sürecine kadar birtakım aşamalardan oluşmaktadır. Ancak bu aşamalarda uygulanan kaideler devletin kuruluşundan yıkılışına kadar aynı şekilde kalmamış ve zaman içerisinde bir takım değişimler geçirmiştir. Peki bu değişimler niçin ve ne şekilde olmuştur? Kimi zaman devletin yönetim anlayışını dahi etkileyecek nitelikte olan bu değişimlerin Osmanlı'ya olumlu veya olumsuz etkileri nelerdir? Çalışmamızda bu ve benzeri soruların cevapları aranacaktır.

¹Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1998, s.4; Osmanlı belgelerinde padişahların erkek çocukları genellikle şehzadegân olarak geçer, bkz: BOA. AE. SAM. III. nr. 149/ 14599; İE. SM. nr. 30/ 3171.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Bu çalışmada şehzadelerin geçirdiği aşamalardan bazıları olan doğumları, çocukluk yılları, aldıkları ilk eğitimlerin içeriği, gençlik ve şehzadelik yılları, sancaklara çıkarılmaları, kafes sistemine maruz bırakılmaları, tahta çıkışları ve bu sırada yapılan merasimler ile cülus sonrası başlıca uygulamalar gibi konular üzerinde durulmaktadır. Bu noktada çalışmamız şehzadelik kurumuyla ilgili mevcut literatürün yeniden değerlendirilip yorumlanması ve arşiv belgeleri ile desteklenmek suretiyle oluşturulmuş bir araştırma niteliğindedir. Temel amacımız Osmanlı devlet teşkilâtında oldukça önemli bir konum arz eden şehzadelerin doğumu, çocukluk ve gençlik yılları ile tahta çıkış süreçlerini bir bütün halinde ele alarak konuya farklı bir bakış açısı kazandırmaktır.

1.Şehzadelerin Doğumu

Osmanlı tarihinde klâsik dönemde tahtın babadan oğula geçmesinden dolayı padişahların erkek çocuk sahibi olmasına oldukça önem verilmiştir. Hanedanın devamına gösterilen önemle birlikte, kendi adının ve neslinin devamının önemini bilen Osmanlı hükümdarlarının birden çok cariyesinin olması ve haremının bulunması da bu sebeptir. İşte bu nedenle Osmanlı Devleti'nde dünyaya gelen bir şehzadenin doğumu ülke içerisinde büyük sevinç ve kutlamalara sebep olmuştur². Buna göre Osmanlı Sarayı'nda şehzadelerin doğumları bir hatt-ı hümayunla sadrazama bildirilir³, ardından sadrazam ve diğer yüksek devlet erkânı saraya giderek padişahı tebrik eder⁴ ve doğum mahkeme sicillerine kayıt olunurdu⁵. Ayrıca şehzade doğumları ülke içerisinde toplar atılarak ilân edildiği gibi, ülkenin her yanına gönderilen fermanlarla durumdan herkes haberdar edilir⁶ ve düzenlenen şenliklerle şehzadenin doğumu kutlanırdı⁷. Şenlikler ve atılan topların sayısı doğan çocuğun cinsiyetine veya kaçınıcı sırada dünyaya geldiğine göre değişirdi. Yeni doğan erkek bebek için yedi⁸, kız bebek için üç top atışı yapılırken⁹, atışlar günde beş defa tekrarlanırdı¹⁰. Belgelerde Sultan II. Abdülhamid'in doğumunda yedi gün yedi gece bayram ve şenlik yapıldığı belirtilmektedir¹¹. Yine şehzadelerin doğumları komşu devletler ile bağlı eyaletlere de gönderilen mektuplar yoluyla bildirilirken¹², karşılığında tebrik ve hayırlı olsun mahiyetinde cevaplar gönderilirdi¹³. Bu cevaplarda şehzadenin doğumuyla ilgili şenliklerin yapıldığına dair tahriratlar da gönderilirdi¹⁴. Bunların yanı sıra padişahlar şehzade doğumlarında medrese müderrisleri¹⁵, talebeler¹⁶, şeyhler¹⁷ gibi kimseler ile veladet haberini getiren görevlilere ihsanlarda bulunurdu¹⁸.

² Haldun Eroğlu, *Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumu*, Ankara 2004, s. 75-76.

³ BOA. HH. nr. 526/25805.

⁴ BOA. HH. nr. 1196/4688; HH. nr. 487/23881; Ayrıca şehzadenin doğum haberini alan yüksek devlet erkânı saraya çeşitli hediyeler takdim ederlerdi, BOA. HH. nr. 1581/80.

⁵ BOA. C. SM. nr. 36/784; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 107vd; Dündar Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler, İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul 2004, s. 169.

⁶ BOA. C. SM. nr. 9 /406; C. SM. nr. 43/ 2171; Yine bkz: "Şehzade Abdülhamid'in doğumunun ilanı ve bunun için yapılan şenlikler", BOA. HH. nr. 525/ 25669.

⁷ Ali Seydi Bey, *Teşrifât ve Teşkilât-ı Kadimemiz*, (Haz. N. Ahmet Banoğlu), İstanbul, t.y, s.39-40; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1998; M. Z. Pakalın, "Şehzade", *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s. 328.

⁸ Yeni doğan bir şehzadeye Mustafa isminin verilerek 7 gün top atışının yapılması hakkında bkz: BOA. C. SM. nr. 47/ 2384; Yine Şehzade Mustafa'nın veladeti münasebetiyle yapılan şenlikler için bkz: BOA. C. SM. nr. 144/ 7244; Ayrıca doğacak şehzadeler için yapılacak şenliklerin hazırlıkları ile ilgili bir örnek için bkz: H. 1174/M. 1760 tarihinde yeni doğacak şehzadenin şenliklerinde Tophane'den atılacak toplar için yirmi katar siyah barut verilmesine dair tahrir, BOA. C. AS. nr. 745/ 31302.

⁹ BOA. C. SM. nr. 44/1907.

¹⁰ Hülya Tezcan, *Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler Ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri*, İstanbul 2006, s. 76-77; BOA. C. SM. nr. 78/ 7088.

¹¹ BOA. C. SM. nr. 120/ 6044; nr. 33/ 1673.

¹² BOA. HH. nr. 1451/31; Yine şehzade Abdülmecid'in doğumu ile ilgili bkz: BOA. HH. nr.644/31567.

¹³ BOA. HH. nr. 1297/50440; C. SM. nr. 81/4086; C. SM. nr. 33/1696.

¹⁴ BOA. C. SM. nr. 114/5709; C. SM. nr. 155/7753.

¹⁵ BOA. C. SM. nr. 91/ 4560.

¹⁶ BOA. C. MF. nr. 105/ 5223.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Yine şehzadelerin doğum tarihi düşülmek üzere kaydedilirken¹⁹, bunun için şiir ve kaside yazan şairlere de ihsanlarda bulunulurdu²⁰. Ancak Osmanlı tarihinde padişah çocuklarının doğumları ilk dönemlerde padişahlar henüz kendi sancak valiliklerindeyken gerçekleşiyor²¹ ve bu durumda doğumlar başkentte fazla ilgi görmüyordu. Bunun en önemli sebebi ise, ilk dönemlerde tahta geçiş kurallarında padişahın erkek torunlarının tahta geçebilme hakkının bulunmamasıdır. Fakat kafes uygulamasının başlamasıyla birlikte bir padişah geçene kadar çocuk sahibi olamıyor ve tüm çocukları başkentte dünyaya geliyordu. Böylece bu doğumlar, XVII. yüzyıldan sonra, Velâdet-i Hümayûn²² denilen, büyük halk şenliklerine dönüşmüştür²³. Bazen şehzade doğumları padişahlar seferde iken gerçekleşir²⁴ ve tevellüt haberi alındığında orduda şenlikler yapılırdı²⁵. XVIII. yüzyıldan itibaren ise, padişah çocuklarının doğum tarihlerini gösteren listeler tutulmuş²⁶ ve doğdukları gün, ay ve sene kaydedilmiştir²⁷.

2. Şehzadelerin Çocukluk Yılları ve İlk Eğitimleri

Osmanlı tarihinde padişah çocuklarının temel eğitimi sarayda başlardı ve çocuklar doğduğu zaman kendisine hemen bir daire ayrılarak, sütüne, kalfa ve cariyeler tayin olunurdu. Yine çocuğun eğitimiyle kendi annesi ile dadı ve kalfalar ilgilenirdi²⁸. Yürümeye başladıktan sonra, kalfaları ya da dadısı ile birlikte bahçelerde diğer çocuklarla ve küçük cariyelerle oynayarak vakit geçiren şehzadelerin gelecekte hanedanının devamını sağlayacakları ve içlerinden birinin padişah olacağı düşünülerek, iyi bir eğitim almalarına önem veriliyordu²⁹. Bu sebeple okuma çağına gelen şehzadelere hemen hoca tayin edilerek³⁰, törenlerle³¹ derse başlanırdı³². Bu merasimde davetlilerin huzurunda ilk defa şeyhülislâm eski alfabeyi şehzadeye okuttuktan sonra³³, yapılan dua ile tören sona ererdi³⁴. Eğitim süreci boyunca şehzadelere Kur'an okuyup yazma³⁵, Arapça, Farsça, tarih ve

¹⁷ BOA. C. MF. nr. 105/ 5227.

¹⁸ BOA. C. SM. nr. 70/ 3504.

¹⁹ BOA. C. SM. nr. 101/ 6254; Bu tarihler genellikle dönemin tarihçileri tarafından belirlenir ve velâdet sonrası takdim edilirdi, BOA. HH. nr. 670/32708; Örneğin Sultan II. Mahmud'un şehzadesinin velâdetinde yazılan kasidelerin Takvim-i Vekâyi ile neşri istenmiştir, bkz: BOA. HH. nr. 695/33519.

²⁰ BOA. HH. nr. 1528/ 30; HH. nr. 666/32382.

²¹ I. Süleyman Trabzon'da ve I. Ahmed de Manisa'da doğmuştur, A.D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, İstanbul 1998, s. 163.

²² Osmanlı tarihinde padişahların çocuklarının doğumunda saray teşrifât ve geleneklerine göre yapılan törenlerdir. bkz: Dünder Alikılıç, "Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri", *Türkler*, IX, (Ed. Güler Eren), Ankara 2002, s. 888-889; Aynı müellif, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 167-173; Tezcan, s. 71; Yine bununla ilgili bkz: "Velâdet-i hümayun ile bir şehzadenin tevellüdünden dolayı tebrike dair", BOA. HH. nr. 991/40839.

²³ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 167-171; Tezcan, s. 17; Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 168; Velâdet-i hümayun şenlikleri ve bunlar ile ilgili yapılan hazırlıklar için bkz: BOA. C. SM. nr. 144/7234; 926/40065; C. SM. nr. 154/7705.

²⁴ BOA. HH. nr. 830/ 4563.

²⁵ BOA. HH. nr. 720/ 34340.

²⁶ BOA. C. SM. nr. 32/ 8741.

²⁷ Tezcan, 81; Ayrıntılı bilgi için bkz: Çağatay Uluçay, "İstanbul'da XVIII. ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler ve Şenliklere Dair", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, IV, İstanbul 1958, s. 199-213.

²⁸ Alikılıç, *Osmanlı Saray Teşrifâtı*, s. 888-889; Mithat Sertoğlu, *Topkapı Sarayında Gündelik Hayat*, Ankara 1946, s. 8; Bahaeddin Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 1994, s. 490; Tezcan, s. 151.

²⁹ Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon 1999, s. 83; Eroğlu, *Şehzadelik Kurumu*, s. 857.

³⁰ BOA. C. SM. nr. 180/ 8972.

³¹ Osmanlı tarihinde şehzade ve sultanların beş ya da altı yaşına geldiklerinde "Bed-i Besmele" adı altında yapılan törenlerdir, Alikılıç, *Osmanlı Saray Teşrifâtı*, s. 889; Aynı Müellif, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 181-184; Bkz: BOA. C. SM. nr. 179/ 8970; BOA. A. MKT. NZD. nr. 219/91; BOA. A. TŞF. nr. 16/38

³² Şem'danizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'it-i Tevârih*, II, (Yay. M. Münir Aktepe), İstanbul 1978, s. 80.

³³ BOA. C. SM. nr. 204/ 6374.

³⁴ Pakalın, s. 332; BOA. C. SM. nr. 192/ 2583.

³⁵ BOA. C. SM. nr. 205/3962.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

coğrafya gibi bilimler okutulurdu³⁶. Şehzadelerin saraydaki eğitimi 10-12 yaşlarına kadar olup, daha sonra şehzadeler gösterişli bir düğün ile sünnet olurlardı³⁷. Şehzadelerin sünnet düğünlerine oldukça önem verilir ve komşu devletler ile bağlı eyaletlere haber verilir³⁸, karşılığında onlar da tebrik ve iyi dileklerini iletirlerdi³⁹. Aynı durum şehzadeler ve sultanların evlilik törenlerinde de geçerli olup, durumdan diğer ülkeler haberdar edilirdi⁴⁰.

Şehzadelere verilen dersler sadece dinî ve bilimsel konularda olmayıp, istek ve yeteneğine göre şehzadelere ok atmak, ava gitmek, cirit oynamak, güreş yapmak, ata binmek, gürz kullanmak gibi sporlar⁴¹ ile güzel yazı yazmak, ok ve yay yapmak gibi sanatlar da öğretilirdi⁴². Daha sonra, özellikle askerî, siyasî ve idarî konuları uygulamalı bir şekilde öğrenmeleri amacıyla şehzadeler XVII. yüzyılın başlarına kadar büyük bir törenle uygun sancaklara sancak beyi olarak gönderilirken⁴³ bu sırada yapılan törenlere “şehzade alayı”⁴⁴ denilmektedir⁴⁵. Şehzadelerin sancağa çıkma yaşı başlangıçta 7- 8 iken, bu yaş giderek 13, 14, 16 hatta 21 yaşına kadar yükselmiştir. Genellikle sünnet olduktan sonra sancağa çıkarılan şehzadeler, yetişkinliğe ilk adımını atarken diğer yandan da siyasî yaşamına başladılar. Dönemin ünlü âlim ve sanatkarlarını saray etrafında toplayarak, bir kültür ve sanat ortamı oluşturan şehzadeler, diğer taraftan merkezden verilen görevlilerle bölgeyi yöneterek tecrübe kazanırlar ve yanlarında bulundukları kapıkulu askerleriyle güvenliği sağlarlardı⁴⁶. Ancak Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıldan sonra sancağa çıkma sistemi kaldırılmış ve babalarının ölümü ile kafes hayatı yaşamaya başlayan şehzadeler, ikamet ettikleri yerde sıkı bir kontrol altında kimse ile görüştürülmeden tutulmuşlardır⁴⁷. Birbirleriyle de çok sık görüştürülmeyen şehzadeler, ancak padişahın izniyle seyrek olarak anneleriyle görüşebilirlerdi⁴⁸. Bayram tebrikleri dışında padişahın huzuruna da kabul edilmeyen şehzadelerin eğitimi cariyeler tarafından sağlanırdı. Bazı şehzadeler can sıkıntısından kurtulmak için mücevhercilik, kuyumculuk, tornacılık gibi sanatlar öğrenirken, ok ve yay yapımı, fildişi ve abanoz işleme ile hat sanatıyla meşgul olurlardı⁴⁹. Ayrıca belgelerden anlaşıldığı kadarıyla şehzadelere günlük tayinatlar verilmekte olup⁵⁰, bu tayinatlar genellikle tereyağı, kaymak vs. gibi

³⁶ Eroğlu, *Şehzadelik Kurumu* s. 82; Cevdet Kırpık, “II. Meşrutiyet’den Sonra Şehzade Eğitiminde Değişim”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, Sayı: 21, s. 100.

³⁷ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 107-109; Eroğlu, *Şehzadelik Kurumu* s. 76-78; Sultan III. Ahmed için yapılan sünnet düğünü ile ilgili bkz: BOA. İE. HLT. nr. 4/332; Bu törenler belgelerde “hitan cemiyeti” adı altında geçer ve törenlerde hekimbaşı, kazaskerler ve vezir-i azama hilat giydirilir, BOA. İE. HLT. nr. 4/326; nr. 4/332/ nr. 4/328/ nr. 4/ 331.

³⁸ BOA. HH. nr. 377/456.

³⁹ BOA. HH. nr. 487/23866.

⁴⁰ BOA. HH. nr. 1204/ 47265.

⁴¹ BOA. C. SM. nr. 188/205.

⁴² Atıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Ankara 1995, s. 125.

⁴³ Osmanlı Devleti'nde ele geçirilen topraklar, eski Türk devletlerindeki uygulamalara benzer bir şekilde, sancak hâline getirildikten sonra hanedan üyelerinin bu sancaklara atanmaları ile yönetilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda özellikle Osman Bey zamanında ülkenin hanedan üyelerinin ortak malı olması ile ilgili bir uygulamadır. Nitekim Osman Bey Karacahisar'ı aldığı anda burayı oğlu Orhan Bey'e, Eskişehir'i Gündüz Alp'e, İnönü Kalesi'ni Uygur Alp'e, Yarhisar'ı Hasan Alp'e, İnegöl'ü Turgut Alp'e, Bilecik'i ise Şeyh Edebâli'ye verdiği bilinmektedir. Ayrıntılar için bkz: *Anonim Osmanlı Kroniği 1299-1512*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2000, s. 11-12; Mehmet Hemdemî Solâk-zâde, *Solak-zâde Tarihi*, I, (Haz. Vahit Çabuk), Ankara 1989, s. 18; Eroğlu, *Şehzadelik Kurumu* s. 103; Mehmet Maksudoğlu, *Osmanlı Tarihi 1299-1922*, İstanbul 1999, s. 32-33.

⁴⁴ BOA. C. SM. nr. 144/607.

⁴⁵ Saydam, s. 83; Pakalın, , s. 331.

⁴⁶ Tezcan, s. 89.

⁴⁷ Pakalın, , s. 329-330; Metin Kunt, “Devlet, Padişah Kapısı ve Şehzade Kapıları” *Osmanlı / Teşkilât*, VI, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 33-40.

⁴⁸ Kırpık, s. 101.

⁴⁹ Saydam, s. 84.

⁵⁰ BOA. İE. SM. nr. 20/ 2027; C. SM. nr. 144/ 7206.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

yiyecek maddelerinden oluşuyordu⁵¹. Yine belgelerden şehzadelere ödenen mevacibler hakkında da bilgi sahibi olabiliyoruz⁵². Bu mevacibler İstanbul⁵³ ve ona bağlı gümrük mukataaları vb. gibi kaynaklardan elde edilmektedir⁵⁴. Ayrıca padişah ve şehzadelere tahsis edilen kayıkların zabıt ve neferlerinin maaş ve tayinatları evkaf hazinesinden karşılanırdı⁵⁵.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren ise şehzadelerin hayatında önemli değişimler meydana geldi. Sultan Abdülmecid döneminden itibaren kafes hayatında yaşanan gevşemelerin etkisiyle, şehzadelerin eğitim sistemlerinde de önemli değişimler yaşandı ve artık doğu dillerinin yanında Fransızca öğretilerek Batı kültürü öğrenilmeye başlandı. Ardından II. Abdülhamid döneminde açılan Şehzâdegân Mektebi ile esaslı bir değişim yaşandı. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanı ile bu mektep kapatıldı ve bundan sonraki ilk ciddi adım İttihat ve Terakki döneminde 1913 yılında yürürlüğe giren yeni nizamname ile yaşandı. Bu dönemden sonra daha farklı okullara gitmeye başlayan şehzadelerden sadece padişahların çocukları değil, bütün şehzadelerin eğitim alması sağlandı. Yine yurtdışı eğitiminin de yaygınlaşmasıyla birlikte daha çok şey bilen ve daha iyi şartlarda yetişen şehzadeler ortaya çıktı⁵⁶. Bu noktada Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin eğitimi konusunda kuruluş yıllarından itibaren yaşanan değişimleri dört dönemde toplamak mümkündür: 1. Kuruluştan Sultan I. Ahmet dönemindeki kafes sisteminin uygulanmasına kadar olan dönem 2. Kafes sisteminden XIX. yüzyılın ortalarına kadar olan dönem 3. XIX. yüzyılın ortalarından II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan dönem 4. II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki dönem⁵⁷.

3. Şehzadelerin Gençlik ve Şehzadelik Yılları

Osmanlı devlet yönetimi anlayışında padişahın varisi konumundaki şehzadelerin yetiştirilmesi ve yönetimdeki fonksiyonları konusunda kuruluş döneminden itibaren değişik yöntemler uygulanmıştır. İlk dönemlerde padişahlar bizzat kardeşleri ve şehzadelerine yönetimde idarî görevler vermişlerdir. Ancak, I. Murad döneminden itibaren şehzadelerin gelecekte yönetim tecrübesi kazanması amaçlanarak, on dört veya on beş yaşına gelince⁵⁸, herhangi bir bölgeye idareci olarak gönderilmişlerdir⁵⁹. Osmanlı tarihinde elde edilen toprakların bu şekilde sancağa gönderilme yoluyla hanedana ait kişiler tarafından yönetilmesi önemlidir. Yine gelecekte devletin başına geçecek olan kişinin tecrübe kazanması ve ülkenin değişik bölgelerinin güvenliğinin sağlanması açısından ve hanedanın o bölgeye önem verdiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bunların yanı sıra şehzadenin atandığı bölge halkının hanedan üyesi bir yöneticiye itaat gösterme konusunda daha dikkatli davranılacağı da düşünülmüştür⁶⁰. Şehzadeler,

⁵¹ BOA. İE. SM. nr. 27/ 2846; Bununla ilgili bir örnek için bkz: "Saray-ı Enderun-ı Hümayun ve şehzadegana süt, tereyağı vs. hakkında tahsisat", BOA. AE. SAMD. III, s. 149/ 14643.

⁵² "Harem-i hümayun ve şehzadegân mevacibleri hakkında...", BOA. AE. SAMD. III. nr. 149/ 14622; Yine bkz: BOA. İE. SM. nr. 24/ 2526.

⁵³ BOA. AE. SAMD. III. nr. 147/ 14487.

⁵⁴ BOA. AE. SAMD. III. nr. 148/ 14568.

⁵⁵ BOA. C. SM. nr. 89/ 4490.

⁵⁶ Kırpık, s. 101, 102, 104, 128,129.

⁵⁷ Kırpık, s. 100.

⁵⁸ "Evâil-i Saltanat-ı Osmanide on beş yaşına vasil olan Şehzâdegân hazeratı maiyetinde sarayca müntehab güzide ricâl bulunduğu hâlde sancaklardan birine izam olunurdu. Şehzâde hazretleri nöbet-i saltanat kendilerine gelinceye kadar burada umur-ı hükümetle ve hükümdarlığa aid talim ve tatbik-i icra..." Bkz: BOA, (Dosya Usulü İradeler Tasnifi) Dosya 3, Gömlek 12, belge 15'in bulunduğu yer için bkz: Haldun Eroğlu, "Klâsik Dönem Osmanlı Şehzadelik Kurumuna Dair Bazı Görüşler", *Türkler*, IX, (Ed. Güler Eren), Ankara 2002, s. 856.

⁵⁹ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 117-118; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Ankara 2007, s. 172; Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, (Çev. Server Tanilli), İstanbul 1991, s. 203; Feridun Emecen, "Osmanlı Şehzadeleri ve Taşra İdaresi", *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, (Ed. Erol Özvar-Arif Bilgin), İstanbul 2008, s. 100.

⁶⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı", *Türkler*, IX, (Ed. Güler Eren), Ankara 2002, s. 796; Bu konudaki değerlendirmeleri için bkz: Emecen, "Osmanlı Şehzadeleri", s. 98-112.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

orada merkeze bağlı kalmak şartıyla, kendine ait bir beylik kurarken, kendisine yardımcı olacak ve danışmanlık yapacak “lala”⁶¹ adı verilen kıdemli kişiler de yanlarına verilir⁶². Osmanlı belgelerinde geçen şehzade hocalarıyla ilgili ifadeler, onlara büyük önem verildiğini göstermektedir⁶³. Osmanlı şehzadeleri, vali ya da sancakbeyi olarak gönderildikleri bu yerlerde⁶⁴ kendi adlarına tuğra çekip, hüküm yazdırarak adeta bir hükümdar gibi muhteşem bir hayat sürerlerdi⁶⁵. Şehzade sancağında, şehzade divanı denilen divan-ı hümayuna benzer kendi divanı olup şehzadeler burada halkın davalarına bakarak, devlet yönetimini uygulamalı olarak öğrenirlerdi⁶⁶. Şehzadelerin kendilerine ait vakıfları da olup, bu vakıflar aracılığıyla hayırlarını gerçekleştirirlerdi⁶⁷. Yine şehzadeler burada saray ve divana ait işler için üç tür defter tutarlardı. “Bunların birincisi, divanda alınan kararların işlendiği ahkâm türü defterler⁶⁸; ikincisi maaşlarla ilgili hizmetli listelerini gösteren mevacic kayıtları⁶⁹; üçüncüsü ise harcama kalemlerini gösteren mutfak masraf defterleridir”⁷⁰. En büyük eğlenceleri av olan şehzadeler, yüzlerce kişilik maiyetiyle birlikte sürgün avlarına giderlerdi⁷¹. Bu arada, o dönemdeki pek çok ulemâ ve şâir, şehzade sarayında toplanır ve şehzadeler bunların tecrübelerinden istifade ederlerdi. Bu sayede kendilerini yetiştirerek, eğlenceli ve oldukça rahat bir hayat süren şehzadeler, nihayet babaları olan padişahın vefâtı üzerine, tahtın varisi olarak, merkeze gelirler ve diğer kardeşlerini öldürmek suretiyle tahta geçerlerdi⁷². Ancak zaman içerisinde, “Sancağa Çıkma” denilen bu sistemde, bazı düzenlemeler yapıldı. İlk olarak, XVI. yüzyılın sonlarında, II. Selim, şehzadelere ait bu valilikleri sınırlandırarak sadece III. Murad’ı⁷³ vali olarak gönderdi. III. Murad da tahta geçince, sadece en büyük oğlu olan

⁶¹ Eskiden sadrazamlar hakkında (Atabek) karşılığı olarak kullanılan bu tabir, Osmanlı tarihinde şehzadelerin hocalarına verilen unvan olup, lalalar, şehzade sancağının veziriazamı olarak, hem sancağın yönetimine, hem de şehzadeye nezaret ederlerdi. Bkz: M. Zeki Pakalın, “Lala” *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1983, s. 354.

⁶²Bu uygulamadaki temel amaç, şehzadelerin devlet yönetimi konusunda tecrübe kazanmalarını sağlamaktır. Örneğin Fatih Sultan Mehmet, Manisa valiliğine gönderilirken, devrin en ünlü âlim ve şairi Molla Hüsrev Mehmet muallim ve mürebbi olarak şehzadeye yardımcı olmuş, Zağonos Paşa da küçük prensin askerlik hocalığı vazifesini yapmıştır. Bkz: R. Ekrem Koçu, *Osmanlı Tarihinin Panoraması*, İstanbul 2004, s. 33-34.

⁶³ “Miri mukataatından olan Büyük Yorgeç ve Akçasığırlık karyeleri şehzadenin hocası Feyzullah Efendi...”, BOA. İE. DH. nr. 10/ 1176; Yine başka bir örnek için bkz: BOA. İE. DH. nr. 3/ 242.

⁶⁴ XV. yüzyıl ortalarına kadar İzmit, Bursa, Eskişehir, Aydın, Kütahya, Balıkesir, Isparta, Manisa ve Sivas başlıca şehzade sancakları olmuştur. Bkz: Ünal, s. 1; Emecen, “Osmanlı Şehzadeleri”, s. 103; Osmanlı Devleti’ndeki ilk sancaklar ise, Liva-i Karasi, Liva-i İnönü, Liva-i Hüdavendigâr, Liva-i Kocaeli ve Liva-i Karahisar’dır. Bkz: Eroğlu, *Klasik Dönemde Osmanlı*, s. 856; Bu bölgeler rastgele seçilmemekte ve özellikle Osmanlı idaresine ısınmayan ve sürekli karışıklık çıkan bölgelerde merkezi kontrolü sağlamak amacıyla yapılmıştır, Ayrıntılar için bkz: Emecen, “Osmanlı Şehzadeleri”, s. 105.

⁶⁵ M. Çağatay Uluçay, “Saraylı Kadınlara Ait Mektuplar Üzerinde Bir Araştırma”, *V. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara 1960, s. 423; Aydın Taneri, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı*, Ankara 1978, s. 102; Aygün Ülgen, “Osmanlı Saray, Kasır ve Köşkleri”, *Osmanlı*, X, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 402.

⁶⁶ Ünal, s. 12; Halaçoğlu, “Klasik Dönemde”, s. 791; Emecen, “Osmanlı Şehzadeleri”, s. 107.

⁶⁷ BOA. C. EV. nr. 69/ 3448; C. EV. nr. 63/ 3140; AE. SMHD. I. nr. 23/ 1343.

⁶⁸ BOA. MAD. d. nr. 8852; MAD. d. nr. 9724.

⁶⁹ BOA. TS. MA. D. nr. 102; 2405.

⁷⁰BOA. D. BŞM.MTE. d. nr. 11155; D. BŞM. MTE. d. nr. 11452; D. BŞM. KSB. d. nr.11910; Emecen, “Osmanlı Şehzadeleri”, s. 108; Ayrıca şehzade divanı belgeleri ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz: Feridun Emecen, “Osmanlı Taşra Bürokrasisinin Kaynakları: Şehzade Divan Defterleri”, *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri, Bildiriler*, İstanbul 1997, s. 91-100; Ayrıca konu ile ilgili bkz: BOA. C. SM. nr. 116/ 5837.

⁷¹ Tezcan, s. 91.

⁷²Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1995, s. 28.

⁷³ II. Selim’in oğlu olan III. Murad, 5 Cemaziyelevvel 953’de (4 Temmuz 1546) Manisa’da doğdu. Annesi Nurbanu Sultan’dır. 8 Ramazan 982’de (22 Aralık 1574) tahta çıkan ve On ikinci Osmanlı padişahı olarak, 21 yıl saltanat süren III. Murad 1595 yılında 55 yaşında vefat etti. Bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, İstanbul 1995, s. 40-44; Bekir Kütükoğlu, “Murad III”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 172-176; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, I, İstanbul 1996, 27; İzzettin Barış, *Osmanlı Padişahlarının Yaşamlarından Kesitler, Hastalıkları ve Ölüm Sebepleri*, Ankara 2002,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

III. Mehmed'i⁷⁴ Manisa valisi olarak tayin edip, diğer şehzadeleri Topkapı Sarayı'nda bıraktı⁷⁵. Bu idarî yeteneğin gelişmesi için açıkça verilen son şehzade valiliği oldu⁷⁶. Bundan sonra, III. Mehmed, hiç şehzade vali atamadı ve hemen ondan sonra I. Ahmed döneminde şehzadelerin durumu, kafese girme ve kardeş katli uygulamasına başvurulmaksızın, tamamen değişti⁷⁷. Bu tarihten sonra, şehzadelerin eyaletlerde valilik etmeleri usulü kaldırılarak içlerinden en yaşlı olanının⁷⁸ hükümdarlığa aday olarak sancağa çıkarılması, kanun haline getirildi⁷⁹. Bu suretle Sultan I. Ahmed Osmanlı tarihinde bir ilki gerçekleştirerek kardeşi Mustafa'yı hayatta bıraktı ve saltanatı babadan oğula değil, ekberiyet kaidesine göre, hanedanın en yaşlısına ait bir hak olarak kabul etti. Buna göre artık eyaletlere gönderilmeyen şehzadelerin sarayda ayrı bir dairede ikâmet etmeleri, sakal bırakmamaları, çocuk sahibi olmamaları⁸⁰ gibi kurallar getirildi⁸¹. Ekberiyete geçiş bir bakıma şehzadelerin yasal ölümünü engelleyen bir çözüm gibi görünse de bunun başka sakıncaları oldu ve bu tarihten sonra Osmanlılarda çocuk padişahlar dönemi başladı. 1603'ten 1648'e kadar tahta çıkan şehzadelerden biri hariç hepsi çocuk yaşta olup: I. Ahmed 13, II. Osman 11, I. Mustafa 9, IV. Murad 11, IV. Mehmed ise, 7 yaşında padişah oldu⁸². Şehzade valiliklerinin ilgası ve XVI. yüzyılın sonlarında kardeş katli⁸³ uygulamasının sona ermesiyle, selâmlığın iç teşekkülünde, önemli değişiklikler zorunlu hâle geldi. Öncelikle şehzadeler, babalarının sağlığında, her ne kadar sarayın selâmlık kısmında kalırlarsa da, yine de saraydaki anneleri ile sınırlı şekilde ilişkilerini muhafaza ediyorlardı. Padişahın ölümüyle beraber bütün oğulları, Topkapı Sarayı'nın dördüncü avlusu içindeki köşklere ve tek bir köşkten oluşan Kafes bölümüne naklediliyorlardı⁸⁴. Talihsiz

s. 98-104; Ayrıca III. Murad ile ilgili bkz: Ahmet Kırklıç, *Sultan Üçüncü Murad: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1988.

⁷⁴ Zilka'de 973'de (26 Mayıs 1566) Saruhan'da Sart ovasında doğan III. Mehmed, III. Murad'ın oğlu olup, on üçüncü Osmanlı padişahıdır. Sünnetin ardından Manisa'ya vali olan III. Mehmed, 1595'de tahta çıkmış ve 8 senelik saltanatının ardından 1603'de vefat etmiştir. Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "III. Mehmed", *İA*, VI, İstanbul 1989, s. 535-536; Yine bkz: Feridun M. Emecen, "Mehmed III", *DİA*, XVIII, İstanbul 2005, s. 407-413.

⁷⁵ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, (Çev. Server Tanilli), İstanbul 1991, s. 205; Sertoğlu, s. 8; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzâdeleri", *Belleten*, XXXIX, S. 156 (Ekim 1975), Ankara, s. 666.

⁷⁶ Mualla Anhegger- Eyüboğlu, *Osmanlı Saray'ında Padişah Evi (Harem)*, İstanbul 1996, s. 27; Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayûn*, (Çev. Ayşe Bektay), İstanbul 2000, s. 27.

⁷⁷ O tarihe kadar tarihçilerin amûd-ı nesebî dedikleri usul üzere devam eden saltanatın babadan oğula intikâli sona erdi, bkz: Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 47.

⁷⁸ Bu şekilde XVII. asırdan itibaren hanedanın en yaşlı üyesinin tahta geçmesiyle birlikte, Osmanlı hanedanı, Kanuni-Hürrem, I. Ahmed-Kösem, İbrahim-Hadice Tarhan ve çocuğu IV. Mehmed- Gülnuş Emetullah Sultan ve nihayet II. Mahmud gibi Cemaat başı olan hükümdarların soyundan yürüdü, bkz: İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Ankara 2007, s. 174.

⁷⁹ Halil Cin- Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, I, Konya 1989, s. 185; Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyulunda Merasimler*, İstanbul 2004, s. 18; Jason Goodwin, *Ufukların Efendisi Osmanlılar*, İstanbul 1999, s. 145.

⁸⁰ Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l- Vukuat*, II, İstanbul 1327, s. 35.

⁸¹ İbrahim Artuk, "Osmanlılarda Verâset-i Saltanat ve Bununla İlgili Sikkeler", *Tarih Dergisi*, XXXII, (Mart), İstanbul 1979, s. 280.

⁸² Tezcan, s. 19.

⁸³ Fatih Sutan Mehmed'in kanunnâmesinde yer alan "Ve Her kimesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşlarını nizâm-ı âlem için katl etmek münâsibdir. Ekseri ulemâ dahi tecviz etmiştir. Ânınlâ âmel olalar" şeklindeki ifadeye dayanarak, başa geçen kişinin kardeşlerini öldürmesi meselesidir, bkz: Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, I, İstanbul 1990, s. 328; Ayrıca Osmanlı'da kardeş katli ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, İstanbul 1997.

⁸⁴ Kafes'in bulunduğu yerde şimşir ağaçları büyüdüğü için "Şimşirlik" olarak bilinirdi. Şimşirlik denilen bu yerde on iki daire olup, her dairenin ayrı odaları vardı. Şimşirlik mevkii yüksek duvarlarla çevrili olup, küçük bir bahçesi de bulunmaktadır. Bkz: Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 113-116; Pakalın, s. 359.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

şehzadeler, eğer kendilerine taht varis olursa, kafesten çıkarılarak tamamen saraya alınıyor, aksi halde ölene kadar orada kalıyorlardı⁸⁵.

4. Şehzadelerin Tahta Çıkışı (Cülûs)

4.1. Osmanlı Verâset Anlayışı ve Temel Özellikleri

Osmanlı Devleti, küçük bir uç beyliği olarak ortaya çıkmış olup, yönetim ilk zamanlarda uç beyliği geleneklerine göre düzenlenmiştir. Buna göre yönetim Osmanlı ailesine aitti ve ailenin başkanı beyliğin de yöneticisi konumundaydı. Osmanlıların kısa zamanda güçlü bir devlet yapısı kurmaları, tutarlı bir devlet anlayışının sonucunda olup, kendinden önceki Türk-İslâm devletlerinin kültürel mirasları üzerinde kurulan Osmanlılar, XIV. yüzyıla kadar, devlet yönetimi konusunda bu tecrübelerden yararlanmışlardır. Bunun sonucunda Osmanlılar, devlet anlayışında Türk-İslâm devletleri ve Orta Asya geleneğinden faydalanmakla birlikte⁸⁶, gelişen zamana uygun olarak, merkez ve taşra yönetiminde kendilerine özgü bir yönetim geliştirdiler⁸⁷. Bu aşamadan sonra eski aşiret geleneğinden hızla uzaklaşan Osmanlı saltanat sistemine göre devlet başkanlığı Osmanlı Hanedanı'na ait olup, hanedan devlet düzeninin en önemli unsurlarından biriydi ve yönetenler ile yönetilenlerin ortak bağlılık duyduğu kurumdu⁸⁸.

Osmanlı Devleti'nde kendisinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi hükümdarlar başa geçtikten sonra hâkimiyetlerini meşrulaştırmak için kendine siyasî ve dinî birtakım dayanaklar bularak hükümdarlığını kabul ettirmişlerdir. Nitekim Çin hanedanlarında hükümdar için "Göğün oğlu" "Tanrı'nın oğlu" eski İran devletlerinde ve Roma'da ise hükümdar halk tarafından Tanrı kabul edilirken, Osmanlılarda Türkler'de olduğu gibi, Tanrı tarafından yeryüzünde Kut'lanmış bir kişi veya "padişah-ı ruy-ı zemin zillallah-i fi'l-arz" (Allah'ın yeryüzündeki gölgesi) olarak görülmüştür⁸⁹. Buna göre ülkesini Allah adına yöneten padişah, reayasına Allah'ın adaletini dağıtmakla görevlidir⁹⁰. Nitekim Osmanlı padişahları cülûs münasebetiyle çıkardıkları fermanla "Allah'ın lütfuyla kendilerine saltanat müyesser olduğunu" ifade etmişlerdir⁹¹.

Osmanlı Devleti'nde devletin mutlak hâkimi ve başkanı olan padişahlar, idarî, askerî, malî ve hukukî konularda oldukça geniş yetkilere sahiptiler⁹². Padişahların bütün egemenlik güçlerine sahip olması⁹³ Osmanlı Devleti'nin yönetim şeklini de belirlemiş olup, devlet tam bir

⁸⁵ Osmanlı tarihinde kafese kapatılan sultanların listesi için bkz: Alderson, s. 73; Bu listeye göre, Osmanlı tarihinde Şimşirlikte kalma rekorunu 51 yıl kafeste yaşayan III. Osman kırarken, II. Ahmed (1691-1695) ise 43 yıl 10 ay 5 gün kafeste kalmıştır. Alderson, s. 73-74; Sertoğlu, s. 9.

⁸⁶ Orta Asya'dan beri devam eden Türk hâkimiyet anlayışına göre, devlet hanedanın ortak mülkü idi. Ancak hükümdarın hanedanın erkek üyelerinden olması şart olup, taht ilahi takdire açıktı. Nitekim Fatih Kanunnamesinde "evlâdından her kime saltanat müyesser olsa kardeşlerini nizam-ı âlem için katletmek münasıptır, ekser ulemâ dahi teviz etmiştir, onunla âmil olalar" ifadesi bu anlayışa bağlı kaldığını göstermektedir. Bu göre Tanrı kimi isterse tahta o geçerci. Bir padişah öldüğü zaman, hayatta bulunan oğulları ve kardeşlerinden kimin tahta geçeceği konusu kesin bir kurala bağlanmamış olup, hanedanın her erkek üyesi taht için ayaklanabilirdi. Ancak başarılı olamayan hanedan üyesi kendi yayının kirişiyile boğularak idam edilirdi. Halil İnalçık, "Osmanlı Padişahı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII, No. 4, Ankara 1958, s. 73; Abdülkadir Özcan, "Fatih'in Teşkilât Kanunnâmesi ve Nizam-ı Âlem İçin Kardeş Katli Meselesi", *İÜEF. Tarih Dergisi*, S. 33, İstanbul 1982, s. 7-57; Bkz: Ünal, s. 5; M. Tayyib, Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bir Bakış*, İstanbul 1977, s. 4.

⁸⁷ Şükrü Karatepe, *Klasik Dönem Osmanlı Siyasî Kurumları*, İstanbul 1989, s. 86.

⁸⁸ Saydam, s. 53.

⁸⁹ Eroğlu, *Şehzadelik Kurumu*, s. 49.

⁹⁰ İnalçık, "Osmanlı Padişahı", s. 73

⁹¹ İhsanoğlu, s. 139.

⁹² Ünal, s. 9.

⁹³ Fâtihi Kanunnâmesi'ndeki "Ve tuğrâ-yı şerifim ile ahkâm buyurulmak üç cânibe muvazzafdır. Umûr-ı âleme müteallik ahkâm-ı umume vezîriâzam buyruldu ile yazıla. Ve malîme müteallik olan ahkâmı defterdarlarım buyruldu ile yazıla. Ve şer'-i şerif üzere deavi hükmüne kazaskerlerim buyruldu ile yazalar" ifadesi bütün dünyevî ve dinî idarenin padişah adına yapıldığını göstermektedir. Bkz: İhsanoğlu, s. 142-143.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

merkeziyetçilik ile yönetilirdi⁹⁴. Buna göre, bütün beyleri başkentten verilen emirlerle yönetilen devlette, yöneticiler ise merkezden atanır ve denetlenirdi. Aile içindeki bütün erkek çocukların tahta geçiş hakkının bulunduğu devlette, XVII. yüzyıl başına kadar kimin tahta geçeceği konusunda kesin bir kural olmayıp, ulemanın ve askerlerin tercihleri önemli rol oynardı⁹⁵. Bu çerçevede kuruluş döneminde saltanatın nasıl el değiştireceği konusunda bir veraset kanunu olmayıp, egemenlik yetkisi beyler, ahiler ve öteki devlet ileri gelenleri arasında bölüşülmüştür⁹⁶. Nitekim devlete adını veren Osman Gazi'ye, babası Ertuğrul Bey'in ölümünden sonra, Bizanslılara karşı yaptığı başarılı savaşlar sebebiyle Anadolu Selçuklu Sultanı III. Alâaddin Keykubad tarafından bağımsızlık ve hükümdarlık âlâmetleri gönderilmiş, ardından da devletin kuruluşunda önemli rol oynayan ahilerin desteği ve aşiret ileri gelenlerinin ittifakıyla beyliğe seçilmiştir⁹⁷. Osman Bey'in ölümünden sonra, gaziler, beyler ve ahiler ittifakla Orhan Bey'i, Orhan Bey'den sonra da yerine I. Murad'ı tahta geçirmişlerdir⁹⁸. Buna göre kuruluş döneminde genellikle hükümdarın büyük oğlu uç bölgelerine bey olarak tayin edilmiş ve babasının ölümünden sonra oradan sağladığı güçle başkente gelerek tahtı ele geçirmiştir⁹⁹. Fatih döneminde ise, tahta geçme şeklinde bir değişiklik olmamakla birlikte, Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un fethinden sonra hâkimiyetin bölünmezliği ilkesini benimsemiş ve bunu yayınladığı fermanla kanunlaştırmıştır. Devlet teşkilât ve teşrifat kanunlarını düzenleyen bu kanun da cülûs sistemine bir açıklık kazandırmazken, sadece kardeş katli yasallaştırılmıştır. Fatih bu hükmü ile bütün oğullarını eşit şekilde tahtın vârisi kılmış ve tahta çıkanın "nizâm-ı âlem" için diğerlerini öldürtmesini uygun görmüştür¹⁰⁰. Ancak Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyıldan itibaren tahta geçiş sisteminde esaslı bir değişiklik meydana gelmiştir. Bundan sonra, Fatih'in koyduğu kardeş katli konusundaki kanun geçerliliğini yitirirken, padişahın ölümü halinde hanedanın en yaşlı erkek üyesi tahta geçmeye başlamıştır. Bu şekilde birkaç istisna dışında başlangıçtan beri genellikle babadan oğula geçen saltanat, I. Ahmed'ten itibaren değişmiş ve "ekberiyet ve erşediyet" yani hanedanın en büyük ferdinin cülûsü usulü benimsenmiştir¹⁰¹. Bundan sonra diğer şehzadeler sarayın özel bir yerinde tutulmaya başlanmıştır¹⁰². XVIII. yüzyılda ise hiçbir taht mücadelesi olmazken, XIX. yüzyılda hanedanın en yaşlı erkek üyesinin tahta geçmesi kuralı tamamen yerleşmiş olup, 1876 yılında ilân edilen Kanun-ı Esasi'ye¹⁰³ göre en yaşlı erkek üye veliaht olarak kabul edilmiştir¹⁰⁴. Sultan Reşad ve son padişah Vahdeddin bu kanuna göre tahta çıkmışlardır¹⁰⁵.

4.2. Tahta Geçme (Cülûs) Kavramı Üzerine

Osmanlı tarihinde, hükümdarın hükümdarlık makamına oturmasına, bu makamın taht denilen sedir olmasından dolayı, "tahta oturdu", "tahta geçti", "taht-ı saltanata cülûs etti" veya "cülûs-ı hümayûn oldu" denilirdi¹⁰⁶. Osmanlı devlet törenleri içerisinde en önemlilerinden birisi olan cülûs törenleri, devletin yapısını ve iktidar anlayışını göstermektedir. Tahta çıkış törenleri olan

⁹⁴Abdullah Özkan, *Osmanlı Tarihi, 1299-1922*, İstanbul 2005, s. 10.

⁹⁵Saydam, s. 53.

⁹⁶Taneri, s. 157.

⁹⁷Abdülkadir Özcan, "Cülûs". DİA, VIII, İstanbul 1990, s.109.

⁹⁸Eroğlu, *Şehzadeliği Kurumu*, s. 61; Aynı müellif, *Yönetim ve Strateji*, İstanbul 2006, s. 58.

⁹⁹Karatepe, s. 103-104.

¹⁰⁰Özcan, "Cülûs", s. 110.

¹⁰¹Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devleti'nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek", *Osmanlı*, IX, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 137.

¹⁰²Özcan, "Cülûs", s. 110-111.

¹⁰³Bu kanunun 3. maddesine göre, "Saltanat-ı seniyye-i Osmaniye hilâfet-i kübra-yı islâmiyeyi hâiz olarak sülâle-i Âl-i Osmandan usûl-i kadimesi vecihle ekber evlâda aittir". Bkz. H. N. Kubalı, "Kanun-ı Esasi", *İA*, VI, İstanbul 1989, s. 168.

¹⁰⁴Ünal, s. 6-7.

¹⁰⁵Özcan, "Cülûs". s. 1101; Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü*, s. 40.

¹⁰⁶Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 184; Koçu, *Osmanlı Tarihinin Panoraması*, s. 20; Tezcan, s. 113; Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü*, s. 39.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

cülûs törenleri, en eski Türk devletlerinden itibaren her devirde uygulanmış olup¹⁰⁷, Osmanlı Devleti'nde de kuruluşun başlayarak her dönemde değişik şekillerde uygulanmıştır¹⁰⁸. Padişahların cülûs hatt-ı hümayunlarında¹⁰⁹ veliaht usulünün meşrû olabilmesi için şart olan adayın gerekli vasıflara haiz olduğu hususu da “Şevketlü, kerametlü Efendimiz Hazretleri bi'l-irs ve'l-istihkak vâris-i saltanat-ı seniyye olmalarıyla” şeklinde ifade edilmiştir¹¹⁰.

4.3. Tahta Çıkış (Cülûs) Törenleri ve Uygulanışı

Osmanlı tarihinde kuruluş devri hükümdarları tahta çıkışlarında tahta çıkış merasimi yapılmamış, sadece bazı eski Türk âdetleri uygulanmıştır¹¹¹. Nitekim Osman Bey 1299 yılındahakanlığını ilân ettiğinde halk tarafından Oğuz Han töresine uygun bir şekilde biat edilmiş, herhangi bir cülûs töreni yapılmamıştır. Şöyle ki: biat merasimine katılanlar Osman Bey'in önünde birer birer diz çökerken, o da bunlara birer bardak kıymız sundu. Bunu alıp içenler, kendisine itaatde devamlı olacaklarını ispat etmiş oldular¹¹².

Osmanlı tarihinde gerçek anlamda tahta çıkış merasimi 1421 senesinden itibaren başladı. Babasının ölümünde Amasya'da bulunan ve ancak olaydan kırk gün sonra payitahta gelebilen Sultan II. Murad döneminde ilk kez tahta çıkış merasimi yapıldı. Bu merasimde padişah, devlet büyüklerine ve ahaliye tahta çıkış bahşişi dağıttırarak etek öptürdü¹¹³.

Buna göre Osmanlı Devleti'nde bir padişahın tahta geçmesi kendisinden önceki padişahın ya vefât etmesi ya da halk tarafından istenmemesi sonucu, yani saltanattan el çektilmesi ile olurdu. Bu nedenle, Osmanlı tarihinde taht değişikliklerinde “Kral öldü, yaşasın kral” gibi ifadeleri tam olarak göremeyiz. Bunun temel nedeni, padişahların hemen hemen yarısının, kendilerinden önceki padişahların ölmeden tahttan indirilmeleri ile tahta geçmiş olmalarıdır¹¹⁴. Yine diğer bir sebep de padişahların ölümünden sonra oluşan, kısa bir boşluk döneminin varlığıdır. Bu sebeple padişahların ölümü ya da hal'i gibi sebeplerle boşalan tahtın en kısa sürede doldurulması için cülûs töreninin oldukça kısa bir sürede yapılması gerekirdi. Normal şartlar altında sarayda ölen bir padişahın yerine geçecek olan şehzade kısa sürede hazırlanarak, devlet erkânı, ordu temsilcileri ve ulemanın katımlıyla cülûs merasimi yapılırdı. Padişah sefer veya gö-i hümayuûn nedeniyle başka bir yerde öldüyse payitahtta veya padişahın öldüğü yerde merasim yapılırdı¹¹⁵.

Osmanlı Hanedanı'nın ilk üç yüz yılında tahta geçme şekli belli bir kurala bağlı olmadığından padişahların ölümü ile bütün şehzadeler, taht üzerinde eşit haklara sahiptiler. Bu durumdan dolayı padişahın ölümü ile oluşacak boşluk gizlenerek o süre içerisinde tahta varis gösterilen aday, merkeze gelerek tahta geçirdi¹¹⁶.

XVII. yüzyıldan sonra, tahta geçmesi muhtemel tüm varisler kafese kapatıldığından, yeni padişahın ilânına kadar geçen süre azaldı¹¹⁷. Bu yeni uygulamanın getirilmesi, şehzadeler

¹⁰⁷İslâmiyetten önceki Türk tarihinde tahta çıkış, keçe üstüne oturtulan hakanın dokuz kere indirilip kaldırılmasıyla ve hakanın beylerine kıymız ikrâm etmesiyle kutlanırdı. Anadolu Selçukluları'nda vezir ve devlet ileri gelenleri tarafından koltuklarına girilerek tahta oturtulan hükümdarlara daha sonra biat edilirdi. Biat etmek İslâmiyetten önceki Türk âdetlerinden çok ilk İslâm devletlerinden kalan bir gelenektir, Ertuğ, s. 36-39; Bkz: Özcan, “Cülûs”, s. 111.

¹⁰⁸ Ertuğ, s. 2.

¹⁰⁹ Örnekler için bkz: BOA. TS.MA. d. nr. 2402; HH. nr. 899/765.

¹¹⁰ Cin- Akgünüz, s. 185.

¹¹¹ Özcan, “Cülûs”, s. 109.

¹¹² Ali Seydi Bey, s. 45; Taneri, s. 138.

¹¹³ Ali Seydi Bey, s. 147; Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü*, s. 40-41; Ahmet Ağırakça, “Osmanlılarda İlk Cülûs Merasimi”, *Türk Kültürü*, XXIV /282, İstanbul 1968, s. 635-641.

¹¹⁴ Alderson, s. 75-76.

¹¹⁵ Alikılıç, “Osmanlı Saray Teşrifati”, s. 876.

¹¹⁶ Özkan, s. 11; Eroğlu, s. 96-97.

¹¹⁷ Koçu, s. 19.

arasındaki mücadeleleri sona erdirirken, diğer taraftan tahta mirasçı olabilmek için, sarayda büyük entrikaların meydana gelmesine neden oldu. Bunun sonucunda Sultan adayları, genellikle annelerinin veya eşlerinin buldukları haremın siyasî gruplarını kullanarak, tahtı ele geçirmeye çalıştılar¹¹⁸.

Şehzadelerin saraya kapatıldığı XVII. asırdan sonraki dönemlerde padişahın vefâtı veya hal'i gibi durumlarda yerine geçecek olana Dârüssaade Ağası tarafından bildirir ve koluna girerek, vefât eden padişahın naaşı gösterildikten sonra, şehzade Hırka-i Şerif Dairesi'ne¹¹⁹ götürülürdü¹²⁰. Bu şekilde padişahın ölümü veya tahttan indirilmesiyle Kızlarağası tarafından kafesteki karanlık odasından alınıp Arz Odası'na¹²¹ getirilen yeni padişah, Arz Odası'nda ve sarayın üçüncü kapısı olan Babü'saâde'nin¹²² önünde kendisine biat edilmesi için kurulan tahta oturarak padişahlığını ilân ederdi¹²³. Bu sırada başında saltanat alâmeti olarak yusûfî destar¹²⁴ ve sırtında samur erkân kürkü bulunan padişah, eski bir Türk töresine göre müneccimbaşı tarafından belirlenen eşref-i saatte¹²⁵ tahtına geçerdi¹²⁶. Ardından diğer devlet ricâlinin de biât etmesiyle birlikte padişahın emri ile teşrifât defterindeki kurallara uyulmak koşuluyla merasimlere başlanırdı¹²⁷. Cülûs merasiminde davet edilenler teşrifattaki sıralarına göre yerleşirdi¹²⁸. Törende sadrazam, vezirler, şeyhülislâm, beylerbeyleri, kazaskerler, defterdarlar, nişancı, yeniçeri ağası gibi üst düzey devlet erkânı ile ilim adamları, medrese hocaları ve yeniçeri bölüklerinin önde gelen yetkilileri bulunurlardı¹²⁹. Merasim alay meydanı denilen ikinci avluda herkesin yerini almasından sonra padişahın teşrifıyla

¹¹⁸Stanford J. Shaw, -Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul 1962, s. 236-237.

¹¹⁹ Bkz: Nurhan Atasoy, "Hırka-i Saadet", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 374-377; Hilmi Aydın, "Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetlerimiz", *Osmanlı*, II, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 543-551; Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşkilâtında Hırka-i Şerif Ziyareti", *İÜEF.*, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XVI, İstanbul 1998, s. 37-45; Kasım Kufralı, "Hırka-i Şerif", *İA*, V, İstanbul 1977, s. 450-452; Necdet Sakaoglu, "Hırka-i Saadet Ziyareti", *DBİst.A.*, IV, İstanbul 1994, s. 67-68.

¹²⁰ T. Hakan Karateke, *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merasimler*, İstanbul 2004, s. 33; Özcan, s. 112; Ebru Baykal, *Osmanlılarda Törenler*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Edirne 2008, s. 16.

¹²¹ Arz odası, Topkapı Sarayı'nda Babüs-saâdenin iç kapısından girilince karşıda yer alan ve padişahın arz günlerinde, elçi kabulünde ve sadaret tebeddülünde vezir, şeyhülislam, kazaskerler, defterdarlarla bir göreve tayin edilen devlet ricâlini, beylerbeyi ve ocak ağaları gibi zatlara kabul ettiği salon olup, Fatih tarafından yaptırılmıştır. bkz: Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 31; Ülgen, s. 407.

¹²² Sarayın üçüncü kapısı olan bu kapı sarayın dahili kısmının kapısı olup, padişah ile hanedanı ve harem ağalarının, saray erkânının ve iç oğlanların, beyaz ve siyah hadım ağlarının ikametlerine mahsus bölümdür. Buranın muhafızları Akağalar olduğu için bu kapıya Osmanlı tarihinde Akağalar Kapısı da denilirdi. Uzunçarşılı, s. 22; Bkz: Ahmet Akgündüz, *Tüm Yönleriyle Osmanlı'da Harem*, İstanbul 2007, s. 77-79; Ahmet Refik, *Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul*, İstanbul 1998, s. 151-153.

¹²³ Eroğlu, *Şehzadelik Kurumu*, s. 99; Osmanlı tarihinde yapılan cülûs törenlerine örnek olarak III. Selim'in 28 Mart 1789'da tahta çıkışı ile ilgili yapılan tören için bkz: Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler*, (*Teşrifât-ı Kadime*), (Sad. Yavuz Ercan), İstanbul 1979, s. 111-115.

¹²⁴ Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan getirterek Yusuf Peygambere ait olduğu rivayet edilen sarıktır, Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 45.

¹²⁵ Eski bir Türk töresi olan müneccimbashının tespiti önemli olup, saltanat değişiminin dahi müneccimbashının belirlediği zamana tehiri ve o gün biat edilmesi eskiden beri dikkat edilen bir gelenektir. Ayrıca, saltanat değişikliğinde tahta çıkan padişahın hükümet ve saltanatının nasıl olacağına dair çıkarılan hükümler "Zayice-i Tali-i Âli" adıyla yazılıp müneccimbaşı tarafından padişaha takdim olunurdu, bkz: Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 45; Yine savaşa çıkışlar ile sadrazamlara mühr-i hümayunun verilmesi gibi önemli olaylarda da eşref saate dikkat edilirdi, bkz: BOA. HH. nr. 258/14836; HH. nr.219/12077.

¹²⁶ Özcan, "Cülûs", s. 113; Emine Dingec, "Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume, 4/8, 2009, s. 1058.

¹²⁷ Özcan, "Cülûs", s. 112; BOA. İ. DH. nr. 725/505558;

¹²⁸ BOA. C. SM. nr. 203/ 6282.

¹²⁹ Ertuğ, s. 139; Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 42.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

başlardı¹³⁰. Padişah, Babüssâde'den çıktığında meydanda bulunan Divân-ı Hümayun çavuşları hep birlikte iyi dilek ve dua cümleleri söyleyerek, padişah tahtına oturur ve Nakibü'l-Eşraf'ın dua etmesiyle tören başlardı¹³¹. Bu merasimde, ileri gelenlerin tamamı padişahın kaftanının eteğini öper ve sadakat yemini ederlerdi¹³². Hükümdarlığa geçen şehzade cülûsuna müteakaip traş olur ve sakal salıverirdi ki¹³³ buna Osmanlı tarihinde “tesrih-i lih-ye” denirdi¹³⁴. Ardından ölen padişah için cenaze töreni yapılırken, vefat eden padişah veya şehzadelerin bir suikaste uğrayıp uğramadıklarının tespiti için padişahın müsaadesiyle yeniçeri ağası, sekbanbaşı ve kul kethüdasına ölenin naşı gösterildikten sonra gasil ve tedfin merasimi yapılırdı¹³⁵.

4.4. Cülûs Sonrası Uygulamalar

Hükümdarın tahta geçmesi ve eski hükümdar ile ilgili işlemlerin ardından cülûs sonrası merasim ve uygulamalara geçilirdi. Buna göre cülûsun hemen ardından divan resmî olarak toplanır, yeni atamalar ilân edilir¹³⁶ ve bahşişler dağıtıldı¹³⁷. Bu arada yeni padişahın cülûsu, derhal tellallar vasıtasıyla ve toplar atılarak¹³⁸ ve Ayasofya, Fatih, Süleymaniye ve Sultan Ahmed camilerinin müezzinbaşlarının salâ vermeleri suretiyle İstanbul'da ilân edilir¹³⁹ tüm yurda fermanlar gönderilerek¹⁴⁰, büyük şenlikler yapılırdı¹⁴¹. Ardından hutbe¹⁴², sikke ve paranın¹⁴³ yeni hükümdar adına okunup bastırılması emredilirdi¹⁴⁴. Ayrıca yeni hükümdarlık durumu, Osmanlı'ya bağlı hükümet ve beylikler ile dost ve sınır devletlere de bildirilirdi ki bu duruma “Cülûs tebliği” denirdi¹⁴⁵. Yine siyasi münasebetlerde bulunulan yabancı devletlere de yeni padişah adına tahta çıkmış olduğunu bildiren ve “nâme-i hümayun” diye adlandırılan mektuplar hazırlanıp gönderilir¹⁴⁶ karşılığında ise tebriknameler içeren cevaplar gelirdi¹⁴⁷. Padişah namına bastırılacak paranın mahall-i darbının Kostantaniyye, İstanbul veya İslâmbol isimlerinden hangisinin olacağı sorulur ve padişah hangisini uygun görürse, paralar o şekilde bastırılırdı¹⁴⁸. Yeni sultanın cülûsundan sonra saray çalışanları yeniden tayin edilirken¹⁴⁹, valide sultan da törenlerle saraya taşınır, burada yeni sultan tarafından karşılanırdı. Topkapı Sarayı devamlı ikâmet edilen sarayken, yeni sultan tahta çıktığında eski sultanın validesi ile onun erkânı Bayezid'taki Eski Saray'a gönderilirdi. Saray Dolmabahçe'ye taşınınca Topkapı Sarayı aynı amaçla kullanılmaya başlandı¹⁵⁰. Yine yeni padişahın tahta geçmesiyle, birincisi yeniçeri ve devlet görevlilerinin ulûfelerine yani mevcut maaşlarına zam yapılması şeklinde yapılan cülûs terakkisi denilen ikrâm ile diğeri askere ve devlet

¹³⁰ BOA. C. SM. nr. 44/588.

¹³¹ Alikılıç, “Osmanlı Saray Teşrifati”, s. 877; Özcan, “Cülûs”, s. 112.

¹³² Biat, İslâm devletlerinde idare edenler idare edilenler arasında yapılan, seçim veya bağlılık karakteri taşıyan sosyo-politik bir akittir. Biat denilen bu yemin uygulaması, cülûsun tamamlayıcı unsuru olup, hükümdara yapılan sadakat ve itaatın en önemli şeklidir, Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 41; Taneri, , s. 137; Ayrıca biat ile ilgili bkz: Cengiz Kallek, “Biat”, *DİA*, IV, İstanbul 1992, s. 120-124.

¹³³ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 75.

¹³⁴ Özcan, “Cülûs”, s. 112; Baykal, s. 18; Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 49.

¹³⁵ Ali Seydi Bey, s. 148-149; Saydam, s. 72.

¹³⁶ BOA. A. MKT. UM. nr. 481/27; A. MKT. UM. nr. 480/99.

¹³⁷ BOA. C. SM. nr. 155/ 3668.

¹³⁸ A.MKT. UM. nr. 483/98.

¹³⁹ BOA. A. MKT. UM. nr. 480/43; BOA. A. MKT. UM. nr. 480/14.

¹⁴⁰ BOA. C. SM. nr. 82/ 7451.

¹⁴¹ Karateke, s. 33; BOA. A.MKT. UM. nr. 486/53; A.MKT. UM. nr. 480/31; A.MKT. UM. nr. 485/49.

¹⁴² BOA. A. MKT. NZD. nr. 356/69.

¹⁴³ BOA. C. SM. nr. 48/ 8569.

¹⁴⁴ Ertuğ, s. 78; Özcan, “Cülûs”, s. 113.

¹⁴⁵ Özcan, “Cülûs”, s. 113.

¹⁴⁶ Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 49;

¹⁴⁷ BOA. İ. DH. nr. 6/274; İ. HR. nr. 3/104.

¹⁴⁸ Alikılıç, “Osmanlı Saray Teşrifati”, s. 877.

¹⁴⁹ BOA. C. HR. nr. 79/3943.

¹⁵⁰ Karateke, s. 39-40.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

erkânına yeni padişahın hediyesi olarak bir defaya mahsus olarak verilen cülûs bahşişi denilen iki türlü ikrâm yapılırdı¹⁵¹. Böylece kafesteki hapislik yıllarından yeni kurtulan padişah, haremdeki zevklerin ve hürriyetin tadını çıkarmaya başlardı¹⁵². Sarayda halka açık olmayan bir mekânda yapılan cülûs törenlerinden sonra, yeni sultanın kendisini görmeyi coşkuyla bekleyen tebasının da izleyebileceği “kılıç alayı”¹⁵³ denilen başka bir törene katılırdı¹⁵⁴.

4.4.1. Kılıç Kuşanma Töreni

Tahta çıkan padişah, diğer işlerini hallettikten sonra beş ya da on beş gün içerisinde Haliç’te bulunan Halid ibn Zeyd Eyyub eleEnsari’nin türbesine giderek¹⁵⁵, orada Avrupalıların taç giyme törenlerine benzeyen¹⁵⁶, “Kılıç Kuşanma”¹⁵⁷ merasimi yapılırdı¹⁵⁸.

Osmanlı tarihinde Fatih tarafından İstanbul’un fethinden sonra başlayan kılıç kuşanma töreni için müneccimbaşından uğurlu saat tespiti alındıktan sonra¹⁵⁹, padişahın alınan gerekli izin ile tören için hazırlıklara başlanırdı¹⁶⁰. Yine halkın ve öğrencilerin yapılacak töreni izlemesi için gerekli tedbirler alınırdı¹⁶¹.

Eyüp’te, kılıç kuşanma töreni yapılacağı gün, padişah kubbealtında istirahat eder, diğer taraftan da alay hazırlıkları yapılırdı¹⁶². Alayın tertip olunduğu kendine bildirilince¹⁶³, padişah kubbealtından orta kapıya gelir, tüm devlet erkânı padişahın gelmesini orada beklerdi¹⁶⁴. Biniş haberi gelince, herkes atlarına biner, bayramlarda selâma durdukları yerde selâma dururlardı¹⁶⁵. Bu arada, şeyhülislâm ile kaptan paşa da sol tarafta, at üzerinde selâma dururlar, padişah orta kapıdan dışarı çıkınca çavuşlar alkışlamaya¹⁶⁶ başlardı¹⁶⁷. Tören esnasında, alkış çavuşlarının yerine göre

¹⁵¹Ertuğ, s. 81; Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 49; BOA. İE. ML. nr. 57/5394.

¹⁵² Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 56-57.

¹⁵³ BOA. BEO. nr. 3543/265662; BOA. DH.MKT.nr. 2806/92.

¹⁵⁴ Karateke, s. 46; Özcan, “Cülûs”, s. 112; Efkân Uzun, “Sultan I. Mahmud’a Ait Bir Ruznâme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/7 Summer 2013, s.690.

¹⁵⁵BOA. İ. DH. nr. 1291/101523.

¹⁵⁶ Hilmi Aydın, “Topkapı Sarayı’ndaki Padişah Kılıçları”, *Osmanlı*, II, Ankara 1999, s. 564-565; Karatepe, s. 108.

¹⁵⁷ Osmanlılarda padişahın tahta çıkmasından sonra bir hâkimiyet göstergesi olarak yapılan kılıç kuşanma, padişahlığın ilânında yapılan başlıca törenlerdendir. Padişahların Saltanat makamlarına oturmaları üzerine hükümdarlık alâmeti olarak kılıç kuşanmaları İslâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlılarda da kanun olduğundan bu gelenek saltanatlarının sonuna kadar devam etmiştir. “Kılıç Alayı” veya “Taklid-i Seyf” denilen kılıç kuşanma merasimi tahta çıkan yeni padişahın öncelikle Eyüpsultan’a giderek, Ebu Eyyübe’l- Ensari Hazretleri’nin türbelerini ziyaret edip, burada gaza kılıcını kuşanması ve ecdat kabirlerini ziyaret etmesidir. “Kılıç Alayı” nda her defasında muhteşem merasimler yapılmış ve İstanbul halkına güzel günler yaşatmıştır, Aydın, s. 565; Alderson, s. 80; Alikılıç, “Osmanlı Saray Teşrifati”, s. 877; Yine Kılıç Alayı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: P. G. İnciyan, “Osmanlı Padişahlarının Taç Giyme Törenleri Olan Kılıç Alayı”, *Hayat Tarih Mecmuası*, II, (Mart 1965), s. 42-49; J. H. Kramers, “Kılıdj Alayı”, *Eznyklopedie des İslâm*, II, London 1927, s. 1081; Halûk Şehsuvaroğlu, “Osmanlı Padişahlarının Kılıç Kuşanma Merasimi” *Resimli Tarih Mecmuası*, VII, (Temmuz 1950), s. 270-272.

¹⁵⁸ Saydam, s. 74-75; Vedat Günyol, “Kılıç Alayı”, *İA*, VI, İstanbul 1977, s. 678; Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 52.

¹⁵⁹ BOA. HH. nr. 1363/53822.

¹⁶⁰ Alikılıç, “Osmanlı Saray Teşrifati”, s. 878; Osmanlılardaki Teşrifat uygulamaları ile ilgili bkz: Filiz Çalışkan, *Osmanlı Devleti’nde Teşrifât Kalemî ve Teşrifâtçılık*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul 1989, s. 6vd.

¹⁶¹ BOA. MF. MKT. nr. 116/42; MF. MKT. nr. 40/34.

¹⁶² Bkz: “Kılıç alayı resminin icrasından dolayı Edirnekapi’dan Eyüp Sultan’a kadar yolların tamiri”, BOA. BEO. nr. 3541/ 265556 .

¹⁶³ BOA. A. MKT.UM. nr. 463/2.

¹⁶⁴ Ali Seydi Bey, s. 173.

¹⁶⁵ BOA. C. HR. nr. 55/2744.

¹⁶⁶ Osmanlı tarihinde padişahların ata binip inmesinde, cenge hazırlanmasında, merasim esnasında, tahta oturması ve tahttan inmesinde, Kırım Hanı ve vezir-i azam ile şeyhülislâm ve padişah hocalarının, vezirlerin, kazaskerlerin, nakibü’l-

yaptıkları alkış çeşitleri, padişahın devlet adamlarından kime ayağa kalkacağını, kimin tebrikini oturarak kabul edeceğini belirtirdi. Teşrifat bakımından şaşırması için, ayağa kalkması gerekenlere “hareket-i hümâyün padişahım, devletinle bin yaşa” oturması gerektiği zaman “istirahat-i hümâyün padişahım, devletinle bin yaşa” diyerek haber verilir¹⁶⁸. Sonra alay tertibi ile Fatih Camii avlusuna gelinir, Fatih türbesi ziyaret edildikten sonra alkışlar ile tekrar ata binilir¹⁶⁹. Eyüb'e varıldığı zaman, caminin avlusundaki binek taşının önünde atından inen padişahı, vezirler iki kapı arasında karşılayarak, yer öperler ve alkışlar arasında padişahın önünden geçerler¹⁷⁰. Erken gelinmişse biraz dinlenilir, eğer vakit öğle namazı ise merasimden sonra dinlenilir ve padişah öğle namazını kılardı. Şeyhülislâm, nakibü'l-eşraf, vezirler, kazaskerler ve yeniçeri ağası da buraya geldikten sonra tercih edilen bir kılıç silahdar ağa tarafından alınarak, şeyhülislâm, nakibü'l-eşraf veya meşâyihden birisi tarafından dua edilerek padişaha kuşandırılırdı¹⁷¹. Kılıç kuşandırılırken padişahın kaftanını Silahdar Ağa kaldırarak yardım ederken, dışarıda da dualar edilerek, kurbanlar kesilir ve sadakalar dağıtıldı¹⁷². Kılıç kuşanma esnasında, sadrazam, padişahın sağında durur ve koltuğuna girerdi. Türbeye girildikten sonra, sadrazam, şeyhülislâmın yanında durur ve kılıç kuşandıktan¹⁷³ sonra da dönüş başlardı¹⁷⁴. Genellikle Eyüp iskelesine kayıkla giden padişah, İstanbul caddelerinden atla dönerdi¹⁷⁵. Daha sonraki yüzyıllarda dönüşte yol üzerindeki II. Mehmed, II. Bayezid, I. Selim ve I. Süleyman'ın türbeleri ziyaret edilirdi¹⁷⁶. Padişah saraya döndüğünde toplar bir defa daha ateşlenerek törenin sona erdiği ilân edilirdi¹⁷⁷. Yine padişah tarafından kılıç kuşanma töreninin sona erdiğine dair hattı-ı hümayunlar neşredilirdi¹⁷⁸.

Sonuç

Sonuç olarak şehzadelik kurumu Osmanlı tarihinin her döneminde önemini ve saygınlığını korumuş bir kurum olup, bu durum şehzadelerin gerek hanedana mensup olmaları, gerekse tahtın meşru varisleri olmalarından kaynaklanmaktadır. Şehzadeler kendilerine atfedilen bu önemden dolayı Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren doğumlarından başlayarak, tahta çıkış süreçlerine kadar diğer hanedan üyelerinden ayrı uygulamalara tabi tutulmuşlardır. Bu uygulama ve düzenlemeler şehzadelerin doğumundan itibaren başlamaktadır. Çalışmamızda görüldüğü üzere, Osmanlı sarayında yeni doğan erkek bebekler için yapılan kutlamalar, yeni doğan kız bebekler için yapılan kutlamalardan daha gösterişli olmuştur. Bu durum tahtın babadan oğula geçen bir özelliğe

eşrafın ve diğerlerinin tebriklerinde yapılan dua ve senalardır. Elleri birbirine çarparak yapılan alkışlarda yapılan duanın metni şöyledir: “Uğurun hayır ola!... Yaşın uzun ola!... Yolun açık ola!... Saltanatına mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var! Mehmet Zeki Pakalın, “Alkış”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1983, s. 52-53; bkz: Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 213-219; ayrıca bu konu ile ilgili bkz: Enver Kapağan, “Gök Tarnrı İnancı ve Bu İnancın Sisteminin İçinde Alkış, Dua ve Dilekler”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/3 Winter 2014, s. 801-810

¹⁶⁷ Refik, s. 158-159; Ali Seydi Bey, s. 173.

¹⁶⁸ Alikılıç, *İmparatorluk Seremonisi*, s. 48.

¹⁶⁹ Karateke, s. 74.

¹⁷⁰ Ali Seydi Bey, s. 174.

¹⁷¹ Karateke, s.59-60; Kılıç kuşanma resm-i âlisinin icrası ile ilgili bir örnek için bkz. BOA. İ. DH. nr. 730 /50882.

¹⁷² Alikılıç, “Osmanlı Saray Teşrifati”, s. 878-879; Aydın, s. 565; Baykal, s. 33.

¹⁷³ Osmanlı tarihinde padişahların kuşanacakları kılıçlar arasında Hz. Muhammed'e, Hz. Ömer'e, Hz. Halid b. Velid'e, Osman Gazi'ye veya Yavuz Sultan Selim'e ait kılıçlar olup, hangisinin takılacağını padişah kendisi karar veriyordu. Genellikle nakibü'l-eşraf ya da şeyhülislâm tarafından takılan kılıç kuşanma merasimi sırasında dualar eşliğinde kurbanlar kesilir ve bahşişler dağıtıldı. Osmanlı tarihi boyunca kılıç kuşanma törenlerinde kullanılan kılıçların farklı kişilere ait olması, kılıç seçiminin kesin bir kurala bağlı olmadığını ya da teşrifât defterlerinde bu konuda bir kanunun yazılı olmadığını göstermektedir, Saydam, s. 74-75.

¹⁷⁴ Ali Seydi Bey, s. 174.

¹⁷⁵ Karateke, s. 65.

¹⁷⁶ Aydın, s. 565.

¹⁷⁷ Karateke, s. 75.

¹⁷⁸ HH. nr. 123/456.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Şehzadelere tanınan benzer imtiyazlar çocukluk yıllarında da yaşanmakta ve gelecekte hanedanın devamını sağlayacakları düşünülen şehzadelerin diğer hanedan üyelerine göre daha iyi bir eğitim almalarına önem verilmektedir. Yine ülke yönetimi konusunda tecrübe kazanmaları amacıyla sancaklara gönderilen şehzadeler, halk ile iç içe geçerek, uygulamalı bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Fakat XVI. yüzyılın sonlarından itibaren şehzadelerin yasal ölümlerini engellemek amacıyla getirilen yeni uygulamalar ile yetişme tarzlarında önemli değişimler yaşanmıştır. Buna göre Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren kanunlaştırılan “kardeş katli” uygulamasına son verilerek, hanedanın en yaşlı üyesinin “ekber ve erşed” tahta geçmesi kararlaştırılmış ve sancağa çıkma sistemi kaldırılmıştır. Sultan I. Ahmed’in iyi niyetle gerçekleştirdiği bu yeni düzenlemeyle yüzlerce yıldır devam eden kardeş ölümlerinin önüne geçilmiş olmakla birlikte, yönetim tecrübesinden yoksun bir şekilde yetişen şehzadelerin kafes sistemine maruz bırakıldığı bir süreç başlamıştır. I. Ahmed döneminde geliştirilen bu yeni süreç devletin yıkılışına kadar değişmemekle birlikte, özellikle XIX. yüzyılın ortalarından itibaren gevşetilmeye başlanarak, şehzadelerin daha iyi eğitimler almalarına özen gösterilmiştir. Bu durum bize kafes sisteminin ve sancağa çıkma uygulamasının kaldırılmasının yönetim üzerinde olumsuz neticeler verdiğini ve birtakım düzenlemelere gidildiğini göstermektedir. Şehzadelerin yetiştirilme tarzında yaşanan değişimlerin bir etkisi de onların tahta çıkış süreçlerinin de olmuştur. Buna göre Osmanlı Devleti’nde ilk dönemlerde eski Türk-İslâm devletlerinden gelen veraset anlayışına bağlı olarak, yönetimin tek bir kişi de toplanmasını isteyen ve bu kişiye tüm yetkilerin Tanrı tarafından verildiği düşüncesi hâkimdir. Yaşanan değişimlerin etkisiyle ilk dönemlerde belirli bir kurala bağlanmayan tahta geçiş usulleri, sistemleştirilmiş ve belirli kurallara bağlanmıştır. Bu şekilde getirilen yeni düzenlemelerle birlikte taht mücadelelerinin önüne tamamen geçilmiştir. Değişen uygulamalardan birisi de cülûs sırasında yapılan törenler ve uygulamalar olup, ilk zamanlarda hiç uygulanmayan bu törenler zaman içerisinde yerleşmeye başlamıştır. Bu durumun temel sebebi; XVII. yüzyıla kadar tahta geçme şeklinin belirli bir kurala bağlı olmamasından dolayı, bütün şehzadelerin taht üzerinde ortak hakka sahip olmasıdır. Ancak ekberiyete geçişle birlikte, tahta geçecek kişi belirlenirken, bu durum şehzadeler arasındaki mücadeleleri sona erdirmiş, fakat yeni uygulama saray içerisinde iç mücadelelerin artmasına neden olmuştur. Bu yeni uygulama ile padişahların ölümü kafesteki en büyük şehzadeye bildirilerek, gelenek gereği yapılan merasimlerle tahta geçmişlerdir. Tahta geçtikten sonra da birtakım merasim ve uygulamalar mevcut olup, bunlardan en önemlilerden birisi Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren uygulana gelen kılıç kuşanma törenleridir. Eski Türk-İslâm devlet geleneğinin devamı olan ve bir hükümdarlık alâmeti kabul edilen kılıç kuşanma merasiminden sonra tahta geçen şehzadeler artık ülkenin tek idarecisi konumunda padişah olarak ülke yönetimine başlamışlardır. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti’ndeki en önemli kurumlardan birisi olan şehzadelik kurumunda zaman içerisinde bir takım değişimler yaşanmış olup, bu değişimler ülke yönetimini doğrudan etkilemiş ve kimi dönemlerde olumlu olan bu değişimler, kimi dönemler için olumsuz neticeler vermiştir. Fakat burada bizce üzerinde durulması gereken temel konu XVII. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti’nde yaşanan bozulma ve çözümlerin tamamen ekber ve erşed sistemine geçişe bağlanmasıdır. Bu sisteme geçişin olumsuz tarafı olarak şehzadelerin sancağa çıkma uygulamasına son verilmesiyle birlikte tecrübesiz kişilerin başa geçmesini sağlamış ve Osmanlı merkezîyetçiliğine zarar vermiştir. Bize göre yanlış kabul edilen fakat Osmanlı tarihçileri tarafından “Duraklama dönemi” olarak adlandırılan XVII. yüzyıldaki bozulmaların sebebi çok yönlüdür. Bu durumu sadece tahta geçiş sürecindeki değişimlere bağlamak ve bir günah keçisi aramak tarihi realiteye ters düşmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

KAYNAKÇA**I. ARŞİV KAYNAKLARI**

A. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA).

Defter (D) nr. 102; 2405; 2402.

B. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1. Ali Emîrî Tasnifi (AE). Nr.149/14599; 149/14622; 147/14487; 148/14568; 149/14643; 149/1462; 23/1343.

2. Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HH). Nr.526/2580; 1196/4688; 487/23881; 1581/80; 525/25669; 1451/31; 644/31567; 1297/ 50440; 670/ 32708; 695/ 33519; 1528/ 30; 666/ 32382; 991/ 40839; 830/ 4563; 720/34340; 377/456; 487/23866; 1204/47265; 899/ 765; 258/ 1436; 219/ 12077; 1363/ 53822; 123/ 456; 116/ 5837.

3. İbnü'l-emin Tasnifi (İE).

a. Dahiliye (İE. DH). Nr.10/1176; 3/242; 725/50558.

b. Evkaf (İE. EV). Nr.69/ 3448; 63/ 3110.

c. Hariciye (İE. HR). Nr. 79/ 3943.

d. Hilat (İE. HLT). Nr. 4/ 332; 4/326; 4/328; 4/331.

e. Saray (İE. SM). Nr.30/ 3171; 20/ 207; 144/ 7206; 27/2846/ 24/ 2526.

f. Maliye (İE. ML). Nr. 57/5394.

4. Cevdet Tasnifi (C).

a. Askeriye (C. AS). Nr. 745/31302.

b. Hariciye (C. HR). Nr. 55/ 2744.

c. Maârif (C. MF). Nr. 105/ 5223; 105/ 5227.

d. Saray (C. SM). Nr. 36/ 784; 9/ 406; 43/ 2171; 47/ 2384; 144/ 7244; 44/ 1907; 78/ 7088; 120/ 6044; 33/ 1673; 81/ 4086; 33/ 1696; 114/ 5709; 155/ 7753; 91/ 4560; 70/ 3504; 101/ 6254; 144/ 7234; 926/ 40065; 154/ 7705; 32/ 8741; 179/ 8970; 180/ 8972; 204/ 6374; 192/ 2583; 205/ 3962; 188/ 205; 144/607; 89/4490; 44/588; 203/ 6272; 155/ 3668; 82/ 7451; 48/8569.

5. Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret Ve Devâir Evrakı (A. MKT. NZD). Nr. 219/91; 356/69.

6. Sadaret Teşrifat Kalemi Evrakı (A. TŞF). Nr. 16/ 38.

7. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD. d). Nr. 8885; 9724.

8. Babîâli Evrak Odası (BEO). Nr.3541/26556; 3543/265662.

9. Başmuhasebe Matbah-ı Âmire Defterleri (BŞM. MTE. d). Nr.11452.

10. Başmuhasebe Kasabbaşı Defterleri (D. BŞM. KSB. d). Nr. 11910.

11. Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilâyeti Evrakı (A. MKT. UM). Nr. 481/27; 480/ 99; 483/ 98; 480/ 43; 480/ 14; 486/ 53; 480/ 31; 485/ 49; 463/ 2.

12. İradeler Dahiliye (İ. DH). Nr. 73 /50882; 6/ 294; 1291/ 101528.

13. İradeler Hariciye (İ. HR). Nr. 3/ 104.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

14. Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi Belgeleri (DH. MKT). Nr. 2806/92.

15. Maarif Mektûbî kalemi Evrakı (MF. MKT). Nr. 116/ 42; 40/34.

II. KİTAPLAR

AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, I, İstanbul 1990.

_____, *Tüm Yönleriyle Osmanlı'da Harem*, İstanbul 2007.

ALDERSON, A.D., *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, (Çev: Şefaettin Severcan), İstanbul 1998.

ALİ SEYDİ BEY, *Teşrifât ve Teşkilât-ı Kadimemiz* (Haz. N. Ahmet Banoğlu), İstanbul, t.y.

ALİKILIÇ, Dünder, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler, İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul 2004.

BARIŞ, İzzettin, *Osmanlı Padişahlarının Yaşamlarından Kesitler, Hastalıkları ve Ölüm Sebepleri*, Ankara 2002.

BAYKAL, Ebru, *Osmanlılarda Törenler*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Edirne 2008.

CİN- Halil, Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, I, Konya 1989.

EROĞLU, Haldun, *Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumu*, Ankara 2004.

_____, *Yönetim ve Strateji*, İstanbul 2006.

ERTUĞ, Zeynep Tarım, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1995.

ESAD EFENDİ, *Osmanlılarda Töre ve Törenler, (Teşrifât-ı Kadime)*, (Sad. Yavuz Ercan), İstanbul 1979.

GOODWIN, Jason, *Ufukların Efendisi Osmanlılar*, (Armağan Anar), İstanbul 1999.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bir Bakış*, İstanbul 1977.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1998.

KAHRAMAN, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Ankara 1995.

KARATEKE, Hakan T. *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merasimler*, İstanbul 2004.

KARATEPE, Şükrü, *Klâsik Dönem Osmanlı Siyasî Kurumları*, İstanbul 1989.

KOÇU, R. Ekrem, *Osmanlı Tarihinin Panoraması*, İstanbul 2004.

MAKSUDOĞLU, Mehmet, *Osmanlı Tarihi 1299-1922*, İstanbul 1999.

MANTRAN, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, (Çev. Server Tanilli), İstanbul 1991.

MUALLA ANHEGGER-EYÜBOĞLU, *Osmanlı Saray'ında Padişah Evi (Harem)*, İstanbul 1996.

MUSTAFA NURİ PAŞA, *Netayicü'l- Vukuat*, II, İstanbul 1327.

ORTAYLI, İlber, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Ankara 2007.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

- ÖZKAN, Abdullah, *Osmanlı Tarihi, 1299-1922*, İstanbul 2005.
- P. PIERCE, Leslie, *Harem-i Hümayun*, (Çev. Ayşe Bektay), İstanbul 2000.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, “Şehzade”, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983.
- REFİK, Ahmet, *Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul*, (Haz: Tahir Yücel), İstanbul 1998.
- SAYDAM, Abdullah, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon 1999.
- SERTOĞLU, Mithat, *Topkapı Sarayında Gündelik Hayat*, Ankara 1946.
- SHAW, Stanford J. -Ezel Kural Shaw, , *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul 1962.
- SÜREYYA, Mehmet, *Sicill-i Osmanî*, I, (Haz: Nuri Akbayar), İstanbul 1996.
- ŞEM'DANİZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ, *Mür'it-i Tevârih*, II, (Yay. M. Münir Aktepe), İstanbul 1978.
- TANERİ, Aydın, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı*, Ankara 1978.
- TEZCAN, Hülya, *Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler Ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri*, İstanbul 2006.
- ULUÇAY, M. Çağatay, “ Saraylı Kadınlara Ait Mektuplar Üzerinde Bir Araştırma”, *V. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara 1960, s.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1988.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, III, İstanbul 1995.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 1998.

III. MAKALELER

- AĞIRAKÇA, Ahmet, “Osmanlılarda İlk Cülûs Merasimi”, *Türk Kültürü*, XXIV /282, İstanbul 1968, s. 635-641.
- ALİKILIÇ, Dündar, “Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri”, *Türkler*, IX, (Ed. Güler Eren), Ankara 2002, s. 875-886.
- ARTUK, İbrahim, “Osmanlılarda Veraset-i Saltanat ve Bununla İlgili Sikkeler” *Tarih Dergisi*, XXXII, (Mart), İstanbul 1979, s. 255-280.
- AYDIN, Hilmi, “Topkapı Sarayı'ndaki Padişah Kılıçları”, *Osmanlı*, II, Ankara 1999, s. 564-565.
- DİNGEÇ, Emine, “Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume, 4/8, 2009, s. 1055-1072.
- EMECEN, Feridun, “Osmanlı Şehzadeleri ve Taşra İdaresi”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, (Ed. Erol Özvar-Arif Bilgin), İstanbul 2008, s. 98-112.
- EROĞLU, Haldun, “Klâsik Dönem Osmanlı Şehzadelik Kurumuna Dair Bazı Görüşler”, *Türkler*, IX, (Ed. Güler Eren), Ankara 2002, s. 855-859.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

- ERTUĞ, Zeynep Tarım, “Osmanlı Devleti’nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek” *Osmanlı*, IX, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 139-142.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “III. Mehmed”, *İA*, VI, İstanbul 1989, s. 535-536.
- GÜNYOL, Vedat, “Kılıç Alayı”, *İA*, VI, İstanbul 1977, s. 678-679.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı”, *Türkler*, IX, (Ed. Güler Eren), Ankara 2002, s. 795-838.
- İNALCIK, Halil, “Osmanlı Padişahı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII, No. 4, Ankara 1958, s. 102-126.
- KAPAĞAN, Enver “Gök Tarnrı İnanıcı ve Bu İnanç Sisteminin İçinde Alkış, Dua ve Dilekler”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/3 Winter 2014, s. 801-810.
- KIRPIK, Cevdet, “II. Meşrutiyet’den Sonra Şehzade Eğitiminde Değişim”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, Sayı: 21, s. 99-130.
- KUBALI, H. N. “Kanun-ı Esasi”, *İA*, VI, İstanbul 1989, s. 168-185.
- KUNT, Metin, “Devlet, Padişah Kapısı ve Şehzade Kapıları” *Osmanlı / “Teşkilât*, VI, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 33-40.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, “Murad III”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 172-176.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Cülus” *DİA*, VIII, İstanbul 1990, s. 108-114.
- _____, “Fatih’in Teşkilât Kanunnâmesi ve Nizâm-ı Âlem İçin Kardeş Katli Meselesi”, *İÜEF. Tarih Dergisi*, S. 33, İstanbul 1982, s. 7-57.
- UZUN, Efkan “Sultan I. Mahmud’a Ait Bir Ruznâme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/7 Summer 2013, s.687-703.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzâdeleri”, *Belleten*, XXXIX, S. 156 (Ekim 1975), Ankara, s. 659-696.
- ÜLGEN, Aygün, “ Osmanlı Saray, Kasır ve Köşkleri”, *Osmanlı*, X, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s.400-427.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin “Osmanlı Toplumu”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 1994, s. 490-499.